

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Նոյն օրը, արեւամուտէն տալ, Յովսէփ Արեմթացիին Պիղատոսին ներկայացաւ խնդրելու Օտարականին մարմինը: Վնասողը իմ Ուսուցիչն էր, ըսաւ, կ'ուզեմ Իրեն ընկ վերջին յարգանքը, թաղելու համար զինքը ինծի համար պատրաստուած գերեզմանին մէջ:

— Երբ վերադառնայ Հարիւրագործը, ըսաւ Պիղատոս, և ներկայացնէ տեղեկագիրը խաչողներու մասին, այն ատեն կըրնաք առնել մարմինը:

— Տէր իմ, ըսաւ Արեմթացիին, ժամը կ'ընկնէ ի վեր արդէն մեռած է Ան:

— Մեռած, զարմացաւ փոխարքան, և այսքան կանոնի:

— Մեծ հոգիները շուտ կ'ազատին իրենց մարմնի պատեանէն, ըսաւ Արեմթացիին:

— Ըսէք թէ մեռնողը մեր Ուսուցիչն էր, հարցուց Պիղատոսը, ի՞նչ էր Անոր վարդապետութիւնը:

— Անիկա սէր կը քարոզէր, կը հաստատար թէ սէրն է կեանքի մեծագոյն գաղտնիքը: Սիրել, յաճախ կ'ըսէր Ան իր կենդանութեանը, յաւիտենութիւնը գրաւել ու լեցնել է: Աստուածային այդ գղացումով Ան իմ օտենար բոլոր մարդերուն: Ուրէնքները կըրնան մեղ բրտութեան տանիլ, իմաստութիւնը՝ անձնապատանութեան, արուեստները՝ յուսահատութեան, որովհետեւ իրեն ու երեւոյթները միշտ նոյնն են ըստ էութեան և բացարձակ ոչ մէկ ձեւի մէջ կրնան ամփոփուիլ, կ'ըսէր, բայց սէրը կը մնայ անայլալի և անփոփոխ: Աստուած միայն կըրնայ վերջացնել ինչ որ սիրով կ'սկսի:

«Սիրոյ շնորհիւ Ան կրնար հպիլ բոլորներու սրտին, հասցնել իր ձայնը խուլներու ականջին և հողիին լոյսը կոյրերուն: Սիրոյ կապով իրարու զօդել կ'ուզէր բոլոր ցեղերը

ն' իր անձին մէջ հաշտեցնել մեղքերը մարդոց: Մեռնողը հրաշալի անձնաւորութիւն մըն էր, իր ներկայութեանը մարդիկ երջանիկ էին, և որուն հետ որ խօսէր, որուն որ հպէր, անոնք կը մոռնային իրենց կարիքներն ու ցաւերը: Իր հրաշքները արդիւնք էին այդ մեծ գղացումին և թովչութեան:

«Իր հոգին մաքուր էր լերան լճին պէս, երկինքն ու մարդոց սէրը հոն կը հայեկիտային քաղցր ցոլարձակումներով: Անիկա խաղաղ էր ու բարի և կեանքի առջեւ կը կենար այնպէս՝ ինչպէս կեցաւ աշխարհ եկող առաջին մարդը: Իր մէջ մեր հոգիի և մարմնի մասերը քով քովի կուգային՝ կատարեալ մեռով՝ այդ ներքին օրէնքով էր որ Ան կ'իրադրօծէր իր հրաշքները»:

Այս խօսքերուն վրայ ներս մտաւ Հարիւրագործը, տգիտն և աշխարհային: Պիղատոսը ուշադրութեամբ զննութեամբ նայեցաւ. «Ո՛ր է, սուրդ, հարցուց, և ինչո՞ւ այսքան ընկճուած կ'երեւիս»:

— Անիկի կանուկ կ'ուզէի գալ, տէր իմ, ըսաւ Հարիւրագործը, ասկայն երկրաշարժը և անոր յաջորդող խաւարը որ վարդապետի մահէն վերջ ծածկեց բլուրը, արդեւք հանդիսացան:

— Ստո՛յգ է թէ մեռաւ «Հրէից Թագաւորը», հարցուց Պիղատոս:

— Մեռաւ, պատասխանեց Հարիւրագործը յուզումնաւար, առանց մեր օժանդակութեանը պէտք ունենալու:

— Լաւ, ըսաւ փոխարքան, թող յանձնուի մարմինը այս մարդուն, ցոյց տալով Արեմթացիին. հսկեցէք միայն որ թաղուելէ վերջ, գերեզմանը փակուի քարով և կնքուի, և քանի մը օրուան համար հսկողներ դրուին հոն, որովհետեւ մեռնողը կը յաւանքէր ըսելու թէ իր մահէն երեք օրեր վերջ յարու-

թիւն պիտի առնէր: Սակայն դուն շատ տկար կ'երեւես, ի՞նչ է պատահեք զեզի, հարցունց Պրիստոտսը զինուորականին:

Հարիւրապետը ձեռքը ճակատին տարաւ, ամփոփելու համար իր ցրուած մտածումները, յետոյ թաւ:

— Ինչ որ տեղի ունեցաւ կարելի չէ մարդկային լեզուով պատմել: Զինքը խաչեցինք երկու աւազակներու միջեւ, որոնք մինչեւ վերջ Իրեն կը նայէին, մին խէթ միւսը աւելի բարեացակամ, երկուքն ալ Իրմէ կ'սպասէին կարծես իրենց ազատութիւնը: Ամբողջ խաչելութեան ընթացքին Վարդապետը երկնքին հետ կը խօսէր, Իր մտածումները ուղղուած էին մէկու մը՝ զոր Հայր կը կոչէր: Շուրջի ազմուկը, հայհուռները, կարկառուած բուռնցքները, ակնակապիճներէն դուրս ինկած աչքերը, լայնափեռէկ բացուած բերանները, որոնք շարունակ անէճքներ կ'ուղեւորէին, արդեւ չէին Իր մենտիօնութեանը: Ժամ մը վերջ մեռած էր արդէն:

«Տարիներով զինուոր եղած եմ և մասնակցած Գաղտը և Սպանիոյ պատերազմներուն և կռուած բարբարոսներու դէմ, քանիցս մահը շատ օտար եղած է ինձի, սակայն ըսաւ չեմ ունեցած այն ներքին անդունանքը, զոր ունեցայ ամէն անգամ երբ խաչուողին կը նայէի: Մէկը որ խաչի վրայ դիտէր կարեկցել Իր թշնամիներուն և ներքի առնոց, որ արդար եղաւ աւելի քան արդարութիւնը, հիացում և երկիրդ կը պարտադրէ ամենուն»:

«Մահէն քանի մը վայրկեան առաջ Ան վերջին անգամ երկնքին նայեցաւ, ապա առեւելի աղաղակ մը արձակեց: Իր ձայնը կայծակի նման երկու մասերու ջափնեց երկինքը, մարեց արեւուն ջահը, կրակի շերտ մը ինկաւ հողին և ցնցեց երկիրը, մեր ոտքերուն տակ հողը կը դողար ու կը բացուէր, անօթի գազանի մը երախին պէս: Յետոյ ահաւոր լուսթիւն մը տիրեց, աւելի լուռ՝ քան լուսթիւնը ինքնին: Պահ մը կարծես կեցաւ ժամանակը իր աներեւոյթ շարժումին մէջ, և աշխարհը թուեցաւ այնքան փոքր, որ կարելի էր զայն բռնել և անդունդը նետել: Երկնքի կապտաւ վրանի մը պէս կը դողար, աստղերը կը շարժէին, իսկ Ծառիկ

տուները հեծկտալէն կը թօթուէին իրենց դիրենք: Պաւարին մէջ կը լսուէին լացի ձայններ, խաչին ջով կեցողներէն մին բարձրաձայն կը բողբոջէր թէ արդար մըն էր որ խաչեցին. յետոյ լմացալ թէ Վարդապետին սրբած բորոտներէն մին էր խօսողը»:

«Պիղատոսի երկնակամարին վրայ անընթեռնելի դիրքեր տեսնուեցան, արեան դոյնով: Ոչինչ կարելի էր նշմարել. բոլորս ալ սահմակիւր էինք և քարացեւ մեր տեղերը: Միայն համատարած մութին մէջ փողոսներու հայ ջահի մը պէս կը շողար խաչակրին մարմինը: Իրապէս արդար էր Ան»:

Պրիստոս պահ մը մնաց լուռ և մտածկոտ, յետոյ ըսաւ Հարիւրապետին. «Գնա՛ և պառկէ՛, անքուն կ'երեւես»: Ապա լանձնեց իր մաստանին Արեմաթային և ներս դնաց:

Յովսէփ Հրաման առնելէն յետոյ գնաց անհրաժեշտ պատանքը և ուղղուեցաւ դէպի խաչելութեան վայրը: Ճամբան հանդիպեցաւ Նիկողոյմոսին, որ մեծ քանակութեամբ դմուռ և հայուէ իր ծառային շալակը տուած Գողգոթայ կ'երթար: Անոնք իրարու նայեցան ամօթով ու քեկումով և անխօս յառաջացան ջով ջովի: Ճամբան իրենց եկած միանալու Օտարականի աշակերտներէն ու մանք, ինչպէս նաեւ դաղտնի հետեւորդները և անձանքի Հիպոցոնիքը: Քսանհինդերորդ ժամու այս բարեկամները, որոնք չէին ուզած փտանգել իրենց անձը, այժմ դուրս թափած իրենց թաքստոցներէն, մեծ զոհին վրայ ցոլելու կ'երթային իրենց պաղպաղուն արցունքները:

Երբ Գողգոթայ հասան, զինուորները վար առեր էին արդէն երկու աւազակներու մարմինները, նետելու համար զանոնք դատապարտեալներու յատուկ հասարակաց փոսին մէջ: խաչին ջովն էին Օտարականին մայրը, Մարգարիտին և սիրելի աշակերտ Յովհաննէսը: Մայրը դրած իր ճակատը խաչափայտին՝ կու լար: Մարգարիտին սեւեռաթիւր կը նայէր Վարդապետին, առանց հաւատալ կարենալու իր տեսածին: Իրեն այնպէս կը թուէր թէ իր հոգին այլեւս իրը չէր, թէ ինք փոխադրուած էր ուրիշ աշխարհ մը առանց ցաւի, ուր լիճեր կային և զետեց, որոնց եղբրձներուն վրայ կ'աճէին կարմիր ու սպիւզոյն ծաղիկներ, նման Օտա-

բականի դերքերուն: Յանկարծ արեան կաթիլ մը ինկաւ Մագդաղինէի գէձքին՝ ու ցնցեց բովանդակ իր էութիւնը: Արիւնի այդ ցողը ծաւալեցաւ իր մարմնի մութ բաւիղնեւրէն, ընելու համար գինքը նոր արարած մը, ճերմակ շուշան մը, խաշի ոտքին բուսած: Յովհաննէս կախած էր դուռը կուրծքին, առանց նայիլ համարձակելու կապոյտին մէջ յաղկատարած Թագաւորին, որմէ փառքի աթոռներ էին խնդրեք ինքն ու իր եղբայրը, տակաւին քանի մը օրեր առաջ:

Վար առին մարմինը խաշն, և հանգչեցուցին զկյն իր ցաւատանը մօրը կուրծքին, որուն հոգիին մէջ շատ կանուխէն խրած էր սիրոյ և վշտի սլաքը: Ան այժմ իր բազուկներուն վրայ կը կրէր գաւկին դիակը, բայց հոգիին խորը՝ կայծկտուն երազը ապապոյ մեծ խոստումին, որուն արշալոյսը զբաւականէր էր եղած իր դուստրու թանկին: Մագդաղինէն և Սողոմէն զոգողոյցող մատներով հանեցին և մէկ կողմ նետեցին փուշ պսակը, զոր զինուորները դեռեցնէր էին Օտարականի զլիւն, ծածկեցին իրենց ճողդրով մեռնողին մերկութիւնը, յետոյ բոլորը միասին փոխադրեցին զկյն Արեւմտեացիին պարտադր, որ կը պտուղէր բլրան ոտքին: Օրը իր աւարտին կը մօտենար: Անպարանջով հորէն ջուր քաշեցին, լուացին Վարդապետին մարմինը, օծեցին զկյն Նիկողիմոսի քերած անուշահոտութիւններով և պատեցին կտաններով: Յետոյ կարգով համբուրեցին զկյն իր ճակատէն և դրին ժայռին մէջ փորուած դերեզմանը: Լաւահառչ արտասանեցին մահուան սաղմոսը, ապա խոշոր քալով մը փակեցին գերեզմանին մուտքը, կրնեցին Պիղատոսի մատանիով, համաձայն տրուած պատուէրին, և հեռացան տխուր և վրիկուր: Հեռուէն, Տաճարի աշտարակներու բարձունքին, կը լսուէր արդէն մեծ շարժում յայտարարող փողերու ծայրը: Յիւները սակայն երկար ատեն չէին կրնար դատուիլ այն քարէն՝ որ կը բաժնէր զիրենք իրենց սիրելիէն, զոր պաշտեր էին շատ աւելի քան իրենց գեղեցկութիւնը:

Ապրիլի գեղեցիկ առտու մըն էր, նշենիները նորէն ճերմակներ էին հագեր բոլոր

պարտէզներուն մէջ: Սարոնի և Սամարիոյ գաշտերը լեցուեր էին դարնանածաղկեղբորով: Օդը ամէնուրեք զմուռս և հալուէ կը բուրէր: Ստեղծագործութեան առաջին օրերը վերագրածէր էին կարծես երկրի վրայ: Գարեգին լեռան ոտքին՝ Սամարացի կինը նորէն կը լեցնէր իր սափորը Յակոբի ջրհորէն, երկար նայելով Գալիլիոյ ճամբուն, մտածելով այն կապուտաշուի Վարդապետին մասին՝ որ օր մը իրեն կենդանի ջուր խոստացաւ:

Լուսարացին, Մարիամ Մագդաղենացին, Ղազարոսին քոյրը և Սողոմէն, անուշահոտ խունկեր և իւզեր պատրաստած, Արեւմտեացիին պարտէզը գացին, խնկելու Օտարականին մարմինը: Հեռաւոր լեռներուն վրայ արեւը կը բացուէր քաղցր յոյսի մը նման: Մեծ պատարագին վերջ, հակառակ անմիաթար գիշերին, անոնց հոգիները կը տեսնէին լանճը՝ որոնք դժուար կրնային բացատրուիլ:

Կը յառաջանային անխօս, անոնց մտքի կարմիր ոստայնին վրայ վերտոյն կ'ուռուողները խաչուողին պատկերը և պահը արիւնոտ տրամային, իսկ հոգիներու վրայ դժնդակ բեռը նոր բացուող օրուան:

Գիտէին թէ գերեզմանին մուտքը նախորդ իրիկունէն գոցուած էր խոշոր քարով մը ու կնքուած, թէ իրենց ուժերը պիտի չբաւէին զայն մէկ կողմ գլորելու, սակայն անրացատրելի մատահոթեամբ կ'երթային, բացած իրենց հոգիի դուռին չբացատրուող ակնկալութիւններու:

Երբ պարտէզ հասան, կենդանի խաղաղութիւն մը կը ծփար մթնոլորտին մէջ, իսկ ծառերը հաղորդութեան բաժակներու պէս վեր էին բռնել իրենց ճերմակ ու կարմիր ծաղիկները: Հեռուէն զարմանքով ու վախով նշմարեցին որ մէկքի գլորուեր էր գերեզմանաբարը, իսկ այլիկ բերանը մութ յորանջով մը կը բացուէր յոյսին: Անոնք իրարու նայեցան անխօս: Մագդաղինէն, որ ամենէն փութկոտը կը թուէր ըլլալ, մօտեցաւ բացուած գերեզմանին ու ներս նայեցաւ: Իրեն հետեւեցան միւսները: Նոր անակնկալ մը ուժգնօրէն ցնցեց իրենց հոգիները, որովհետեւ գերեզմանէն ներս տեսան ճերմակ զգեստներ հագած երիտասարդ մը, որ իրենց

կ'սպասէր կարծես: Ան Քաղցր Ժպիտով մը ըսաւ անոնց. «Մի՛ վախնա՛ք, ձեր փնտածը հոս չէ՛, յարութիւն առաւ, համաձայն ձեզի՛ն և աշխարհին ըրած իր խոստումին: Գացէ՛ք և ըսէ՛ք իր աշակերտներուն և բոլորին, թէ մօտ է օրը՝ երբ անոնք վերստին պիտի տեսնեն ղինջը, իր մարդկային ու աստուածային բովանդակ փառքին մէջ»:

Կիները անօրինակ զգացումներէ դողաւար, կեցեր էին քարացած: Յետոյ դերսագոյն ձիգով մը ազատուած այս դէմքնեքն, դէպի քաղաք վազել սկսան, հագիւ զսպած ճիւղ՝ որ կարծես թափանցիկ դարձած իրենց մարմիններէն դուրս պոռթկալ կը փորձէր:

Պարտէզի մուտքին՝ ետ դարձաւ յանկարծ Մազդադինէն. իր հոգին չէր կրնար բռնուիլ տոյն տեղէն՝ ուրկէ անյայտացած էլ իր սիրելին: Ո՞վ էր պատուեր հոգին վաւարողը: Եւ քանզի մոռցւել էր հոգեւոր, կը մտածէր ան: Տխուր էր ու խորտակուած նման բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց մեծ կորուստը կը փնտռեն, աղանձի պէս արձակած իրենց հոգին մեկնողի ետեւէն:

Երբ այս զգացումներէն այլուրացած կը կենար, յանկարծ լսեց ոտնաձայնը մէկու մը որ կը մօտենար. դարձաւ և իր դիմացը տեսաւ լուսեղէն կերպարանք մը որ քաղցրօրէն կ'սպասէր, ինչպէս պիտի ժպտէին երկինքէն ինկող երազները՝ եթէ մարմին առնէին: Անոնք իրարու կը նայէին տարբեր աշխարհներու անընդհանր կարծես: Մազդադինէն պահ մը կարծեց թէ դերեզմանէն ներս տեսած երիտասարդն էր իր դէմ կեցողը: Սա կայն իր հոգին տակաւ կ'արթնար իր շուրջը հոծացող խորհուրդէն, որովհետեւ իր դէմ կեցողին ձեռքերուն և ոտքերուն վրայ նըշմարեւ էր բարախուն վէրքերը դամբերուն:

— Բարունի՛ր՝

Աղաղակեց Մազդադինէն ինքզինքէն ելած, կարօտի և վշտի անհուն շեշտով մը և ինկաւ ծունկի, առանց բաժնելու իր նախաձեռն Օտարականէն: Որքա՛ն նման էր Ան հիմա աստուածային այն անուրջին՝ որուն ցոլքը առկախ կը մնար իր մէջ այն օրէն ի վեր՝ երբ առաջին անգամ Հանդիպել էր իրեն: Անդիտակից բայց բուռն շարժումով երկարաց իր բազուկները Անոր՝ զոր ճանչցեր էր իր վէրքերէն:

Սակայն լուսեղէն այդ ձեւէն, շուշան մը ինչպէս երկարեցաւ Օտարականին թեւը. «Մի՛ մօտենար, Մազդադինէ՛, ըսաւ, դեր, լորտանէն դեռ նոր բուռած ծաղիկին և մահուան յոգնած յաղթականին չեն հպիր»: Օտարականին բառերը լուսեղէն մուրջերու պէս կը ծեծէին իր հոգին. որքան պիտի ուզէր, որ իր բազուկները կարենային հասնիլ երկինքներու չափ հեռու որ այդ պատկերին, անէանալու համար Անոր ճշմարտութենէն և գոյութենէն, Անոր յարուցեալ կենդանութենէն:

Երբ ինկաւ կախարդանքը Մազդադինէի ուղեքէն ու հոգիէն, տեսաւ լոյսերու մէջ փաթթուած Օտարականը որ կը հեռանար: Մարիամ նայեցաւ Անոր ետեւէն անյաղ կատարով, մինչ իր շրթները կը մրմնջէին. «Ի՞նչ քաղցր է մեռնիլ վերստին ապրելու համար»: Նշենիներու խոր մրմունջը կ'անցնէր լուսթեան մէջէն, խնկազոյն ու քաղցր. Մազդադինէն կը կարծէր թէ իրմէ կը դաշնակուէր այդ ձայնը, տենջանքի լուս երգի մը պէս, մահուան դէշերին և յարութեան ու սիրոյ փառքին ընդմէջէն: Յետոյ ոտքի ելաւ և սկսաւ վազել դէպի քաղաք, իր ընկերներուն մօտ:

(Շարունակելի՛ 16)

Ե.